

1963-1987 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ SEYRİ

Erkan İŞİĞİÇOK*

1. GİRİŞ

Üretim faktörlerinin hizmetleri karşılığında elde ettikleri gelirlerin toplamına milli gelir adı verilir. İktisat teorisi milli gelirin elde edilmesinden çok, onun kimlere, nasıl ve ne şekilde dağıtılacağı sorununa ağırlık vermektedir. Paylaşım veya bölüşüm olarak adlandırılan bu soruna, çeşitli iktisadi sistemlerde farklı yaklaşımlar sözkonusu olmaktadır. İktisat biliminde oldukça öneme sahip olan bu paylaşım mekanizmasına gelir dağılımı veya gelir bölüşümü adı verilmektedir.

Günümüzde iktisat biliminin önemli konuları arasında yer alan gelir dağılımı, ülkemizde de 1959 yılından itibaren önem kazanmaya başlamış ve son yıllarda toplumun bütün kesimleri tarafından ilgi duyulur hale gelmiştir. Ülkemizde hazırlanan beş yıllık kalkınma planlarında da gelirin dengesiz dağıldığı belirtilmiş ve eşitsizliğin giderilmesi yönünde çalışmalar yapılması istenmiştir¹.

Geçmiş dönemlerde insanlar, alıştıkları hayat tarzında ihtiyaçlarını karşıladıkları sürece sessiz kalmışlar ve "*Beş parmak bir olmaz*" diyerek gelir ve servet farklılıklarını doğal görmüşlerdir². Oysa günümüzde kentleşme olgusunun

* *Araş. Gör.; U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.*

1 E. Öztün, "Gelir Dağılımı ve Ülkemizdeki Uygulamalar", *I.S.O.Dergisi*, Aralık 1987, (262), s. 20-25.

2 Ö.C. Sarc, *Dışarda ve Türkiye'de Gelir Dağılımı*, Ekonomik ve Sosyal Edütler Konferans Heyeti, İstanbul, 1970, s. 6.

gelişmesiyle, bölgelerarası veya kesimlerarası farkların görülmesi ve düşük gelir gruplarının kendi gelirlerini diğer gelir grupları ile karşılaştırdığında, gelir dağılımındaki eşitsizliğin önemli ölçüde arttığını hissetmesi, bu konuya ilişkin tartışmaların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Ağustos 1990'da ortaya çıkan ve yaklaşık olarak beş ay süren Körfez krizinin dünyada petrol fiyatlarını arttırması ve bazı ekonomik dengeleri bozması nedeniyle durgunluk dönemine girilmiştir. Krizden görülen zararın karşılanması amacıyla yapılan yardımların paylaşılması ve zarar gören sektörlerle kanalize edilmesi tartışmalarına ek olarak işçi, memur ve emeklilerin Körfez zammı tartışması da gündeme gelmiştir.

Bu tür tartışmaların zaman zaman gündeme getirilmesi, gelir dağılımına verilen önemin açık bir göstergesidir. Türkiye'de 1963-1987 döneminde gelirin fonksiyonlarına göre dağılımı ile kişiler veya hane halkları arasındaki dağılımı ortaya koyma amacını taşıyan bu çalışma ampirik bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle ayrıntılı teorik bilgiye yer verilmeden verilere bağlı olarak analiz yapılacaktır. Fonksiyonel gelir dağılımının belirlenmesi için Özmucur'un çalışması baz alınacak ve gelirin fonksiyonlarına göre dağılımının, belirtilen dönemdeki değişimi irdelenecektir. Kişisel gelir dağılımındaki eşitsizlikleri belirlemek için ise, çeşitli yıllarda yapılan ve statik nitelikte olan "Hanehalkı ve Tüketim Harcamaları Anket" leri esas alınarak % 20'lik paylar, Lorenz eğrisi ve Gini toplanma oranı olmak üzere üç ölçü kullanılacaktır.

2. GELİR DAĞILIMI YAKLAŞIMLARI

İktisatta fonksiyonel gelir dağılımı ve kişisel gelir dağılımı olmak üzere iki ana yaklaşım yardımıyla, gelirin yaratılması sürecinde onu yaratanların fonksiyonlarına göre payları ile gelirin kişiler veya haneler arasındaki paylaşımının nasıl gerçekleştiği belirlenir³. Şimdi bu iki yaklaşıma göre Türkiye'deki gelir dağılımının dünden bugüne değişimini irdelemeye çalışalım.

2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Bilindiği gibi fonksiyonel gelir dağılımı, üretim faktörleri yardımıyla üretilen mal ve hizmetlerden elde edilen gelirin, bu faktörlere fonksiyonlarına göre dağılımlarını ifade eder. Bu faktörlerden toprak sahipleri rant gelirlerini, girişimciler kâr ve faiz gelirlerini, işgörenler de ücret gelirlerini elde ederler.

Türkiye'de fonksiyonel gelir dağılımına ilişkin veriler 1963-1987 döneminde Tablo 1'deki gibi bir seyir izlemektedir.

3 V. Vahlen, Vahlens Kompendium der Wirtschaftstheorie und Wirtschaftspolitik, München: Band 1, 1980, s. 338.

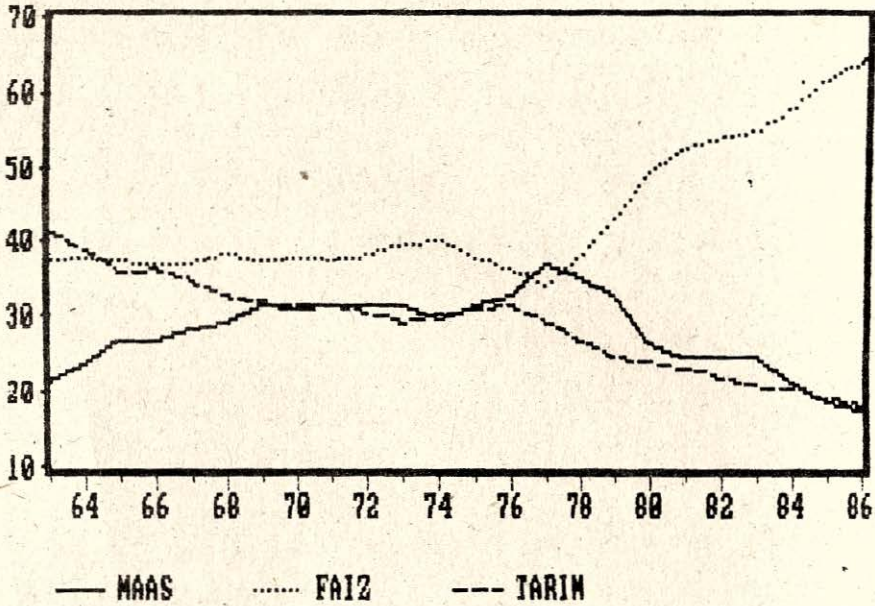
Tablo: 1
Türkiye'de Gelirin Gelir Türlerine Göre Dağılımı

Yıllar	Tarımın Payı	Maaş ve Ücretin Payı	Faiz, Kira, Kâr Payı
1963	41,19	21,50	37,31
1964	38,67	23,72	37,60
1965	35,83	27,01	37,17
1966	36,19	27,13	36,68
1967	34,53	28,51	36,95
1968	32,44	29,31	38,25
1969	31,58	31,38	37,05
1970	31,08	31,15	37,77
1971	31,31	31,33	37,37
1972	30,32	31,57	38,11
1973	29,13	31,56	39,31
1974	30,20	29,77	40,03
1975	30,76	31,51	37,73
1976	31,28	32,72	35,99
1977	29,12	36,81	34,07
1978	26,66	35,19	38,15
1979	24,33	32,79	42,88
1980	23,87	26,66	49,47
1981	23,06	24,57	52,36
1982	21,82	24,62	53,55
1983	20,52	24,78	54,69
1984	20,44	21,57	57,99
1985	19,08	18,84	62,08
1986	18,09	17,70	64,21

Kaynak: S. Özmucur, Milli Gelirin Üç Aylık Dönemler İtibariyle Tahmini, Dolarla İfadesi ve Gelir Yolu İle Hesaplanması, İ. Tic. Od. Yayın No: 1987-1, İstanbul, 1987, s. 79.

Veriler incelendiğinde 1963 yılında tarımın payının % 41,19, maaş ve ücretin payının % 21,50 ve faiz, kira, kâr payının % 37,31 olduğu görülmektedir. 1963 yılında tarımın payı en yüksek olmasına karşılık, maaş ve ücret payı en düşüktür. Bu paylar 1970 yılında sırasıyla % 31,08, % 31,15 ve % 37,77 olmuş ve faiz, kira, kâr payının yüzdesinin en yüksek olmasına karşılık, tarımın payının yüzdesi en düşük düzeyde kalmıştır. 1980 yılında paylar % 23,87, % 26,66 ve % 49,47 düzeylerinde gerçekleşmiş ve yine 1970 yılındaki duruma benzer bir sıralama sözkonusu olmuştur. 1986 yılına gelindiğinde tarımın payının % 18,09'a ve maaş ve ücretin payının da % 17,70'e düşmesine karşılık; faiz, kira, kâr payının % 64,21 düzeyine ulaşması dikkat çekicidir.

Şekil 1 incelendiğinde ise tarımın payının trendi 1963 yılından 1986 yılına doğru sürekli düşme eğiliminde; maaş ve ücret payının trendi 1977 yılına kadar

Şekil: 1

Tarım, maaş ve ücretler ile faiz, kira ve kâr paylarındaki değişimler

artma ve 1977 yılından sonra azalma eğiliminde; faiz, kira, kâr payının trendi ise 1977 yılına kadar küçük değişiklikler göstermekte ve 1977 yılından sonra artma eğilimi taşımaktadır.

2.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı gelirin kişiler veya hanehalkları arasındaki dağılımını ifade eder. Kişisel gelir dağılımı, gelir büyüklüğü dışında gelirin türüne, sosyo-ekonomik gruplara, mesleklere, sektörler, bölgelere, yaş ve cinsiyete, eğitim durumuna, vb. göre sınıflandırılır⁴. Kişisel gelir dağılımındaki eşitsizliği belirlemede kullanılan ölçülere geçmeden önce, bu konuda uygulanan yöntem ve yapılan çalışmalara değinmekte yarar vardır.

2.2.1. Yöntem ve Yapılan Çalışmalar

Kişisel gelir dağılımı çalışmalarında çeşitli ülkelerde kullanılan değişik yöntemler vardır. Bu yöntemler arasında en önemlileri "Hanehalkı ve Tüketim

4 ———, Gelir Dağılımı 1973, DPT Yayınları, Yayın No: 1495, Ankara, 1976, s. 1.

Harcamaları Anketleri" esas alınarak uygulanan örnekleme yöntemi ve gelişmiş ülkelerde uygulanan gelir beyannamelerini esas alan yöntemdir⁵.

Ülkemizdeki gelir dağılımındaki eşitsizliğin belirlenmesinde "Hanehalkı ve Tüketim Harcamaları Anketleri" yardımıyla derlenen veriler kullanılmaktadır. Gelir ve tüketim harcamaları anketleri ile derlenen bilgiler, gelir dağılımının yanı sıra ülkenin sosyo-ekonomik yapısı içinde, fertlerin ve hanelerin ekonomik sorunlarının çözümlenmesinde yararlı olacak göstergelerin tesbitinde, buna bağlı olarak alınacak tedbir, plan, programlama ve yapılacak çeşitli araştırmalara veri kaynağı oluşturur⁶.

Türkiye genelinde gelir dağılımındaki eşitsizlikleri yeterince açıklayabilecek düzeydeki ilk çalışma, 1963 yılında D.P.T. tarafından Yusuf Hamurdan ve Tolgay Çavuşoğlu'nun çeşitli kaynakları dikkate alarak yaptıkları çalışmadır. 1968 yılında Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdüleri Enstitüsü'nce örnekleme tekniğine dayanan bir anket çalışması yapılmış ve uygulanmıştır. Diğer bir araştırma ise D.P.T.'nin girişimi ile aynı Enstitü'nün 1973 yılında "Türkiye'nin Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları" konusunda Türkiye genelinde bir örnekleme niteliğinde olan hanehalkı gelirlerine ilişkin verilerle yapılmıştır. Bu konudaki son çalışma D.İ.E. tarafından "Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi" esas alınarak uygulanan çalışmadır⁷. Yapılan bu anketlerin verileri baz alınarak, kişisel gelir dağılımındaki eşitsizlikleri belirlemek amacıyla kullanılan klasik ölçüler dışında, başvurulabilecek çok sayıda ölçü bulunmaktadır⁸. Bu çalışmada bu ölçülerden sadece % 20'lik paylar, Lorenz eğrisi ve Gini toplama oranı kullanılacaktır. Bu ölçülerin tercih edilmeleri, diğerlerinin geçersiz oldukları anlamına gelmemelidir⁹.

5 E. İşçiçök, Gelir Dağılımı Verilerinin Geçerliliği, Milliyet Gazetesi, 22 Şubat 1991.

6 ———, 1987 Gelir Dağılımı, DİE Yayınları, Yayın No: 1441, Ankara, Aralık 1990, s. 1.

7 Bu çalışmalar dışında bkz. K. Derviş ve S. Robinson, The Structure of Income Inequality in Turkey, 1980; S. Özmucur, "Türkiye'de Gelir Dağılımı 1963-1985", İktisat Dergisi, Mayıs, 258; S. Özmucur, Milli Gelirin Üç Aylık Dönemler İtibarıyla Tahmini, Dolarla İfadesi ve Gelir Yolu İle Hesaplanması, İTO Yayınları, Yayın No: 1987-1; M. Celasun, "Income Distribution and Domestic Terms of Trade in Turkey, 1978-1983: Estimated Measures of Inequality and Poverty", ODTÜ Gelişme Dergisi, 13(182), Şubat 1986; İ. Karaman, Gelir Dağılımı ve Türkiye'de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları, 1959-1986, DPT Yayınları, Yayın No: 2076, Ankara, 1987; ———, 1973-1974 Kırsal Yerler Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi, DİE Yayınları, Ankara, 1976, ———, 1978-1979 Kentsel Yerler Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi, DİE Yayınları, Ankara, 1981 ve E. Özütün, "Gelir Dağılımı ve Ülkemizdeki Uygulamalar", İSO Dergisi, 262, 1987.

8 Bu ölçüler arasında ortalamalar, değişkenlik ölçüleri, kazanç ağacı, yüzde payları, Lorenz eğrisi ve Gini toplama oranı, Pareto katsayısı, asimetri ölçüleri, Atkinson eşitsizlik ölçüsü, Elteto-Frigyes eşitsizlik endeksi ve Theil eşitsizlik ölçüsü yer almaktadır. Örneğin 1987 yılı verilerine göre, aritmetik ortalama 306712, standart sapma 374030, değişim katsayısı 121,9, Gini katsayısı 0,4375, medyan 222354,1, birinci kartil 123636,6, üçüncü kartil 372471,7, birinci desil 78911,8, dokuzuncu desil 542107, mod 123636,6, ortalama sapma 194472,1 ve Pareto katsayısı -1,5027 olarak hesaplanmıştır. Diğer yıllara ilişkin sonuçlar için bkz. E. İşçiçök, Gelir Eşitsizlik Ölçüleri ve Türkiye'de Gelir Dağılımı, U.Ü. SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1989, s. 99-100.

9 Diğer ölçülerin de yaygın olarak kullanılmalarına rağmen, bu üç ölçü uluslararası kıyaslamalar-

2.2.2. Yüzde 20'lik Paylar

Yüzde payları kişisel gelir dağılımındaki eşitsizliği belirlemede oldukça fazla kullanıma sahip bir ölçüdür. Düşük gelirlilerden yüksek gelirliye doğru % 20'lik gelir gruplarının milli gelirden aldıkları payların¹⁰ yanında, % 10'luk gelir gruplarının da milli gelirden aldıkları paylar belirlenebilir¹¹. Özellikle en yüksek gelire sahip % 10 nüfus ile en düşük gelire sahip % 10 nüfusun milli gelirden aldıkları paylar oldukça öneme sahip olmakta ve desillerarası fark olarak adlandırılan bu iki ekstrem durum arasındaki farkların büyümesi eşitsizliğin arttığı anlamına gelmektedir. Yüzde 20'lik payların, gelir dağılımındaki eşitsizliğin uluslararası kıyaslamalarında daha çok kullanılması nedeniyle, çalışmamızda bu paylar kullanılacaktır. İleride değinilecek olan Lorenz eğrisinin çiziminde ve Gini toplama oranının hesaplanmasında aşağıdaki Tablo 2'de yer alan yüzde 20'lik paylardan yararlanılacaktır.

Tablo: 2
1963-1987 Döneminde Düşük Gelirlilerden Yüksek Gelirliye Doğru Hane Halkı Yüzdeleri ve Gelir Dağılımının Görünümü

Yıllar	% 20'lik Nüfus Gruplarının Milli Gelir Payları					Gini Oranı
	En Düş. Gel. % 20	İkinci % 20	Üçüncü % 20	Dördüncü % 20	En Yük. Gel. % 20	
1963	4,50	8,50	11,50	18,50	57,00	0,5585 *
1968	3,00	7,00	10,00	20,00	60,00	0,5648 *
1973	3,50	8,00	12,50	19,50	56,50	0,5149
1987	5,24	9,61	14,06	21,15	49,94	0,4375 *

* İlgili yıllara ilişkin gelir dağılımı verileri dikkate alınarak tarafımızdan yapılan tahminlerdir. Tahmin için kullanılan bilgisayar programı hakkında bkz. E. Işığışok, Gelir Eşitsizlik Ölçüleri ve Türkiye'de Gelir Dağılımı, Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, s. 115-20.

Kaynak: Tablodaki veriler 1963, 1968, 1973 ve 1987 yıllarına ilişkin gelir dağılımı araştırmalarından alınmıştır.

da en çok kullanılan ölçülerdir. Örneğin yaygın olarak kullanılan mod değeri, mod geliri ifade eder. Mod gelir, frekansı en yüksek olan diğer bir deyişle en çok tekrarlanan gelirdir. Ülkemiz için en çok tekrarlanan gelirin ise asgari ücretin biraz üzerindeki gelir olduğu söylenebilir.

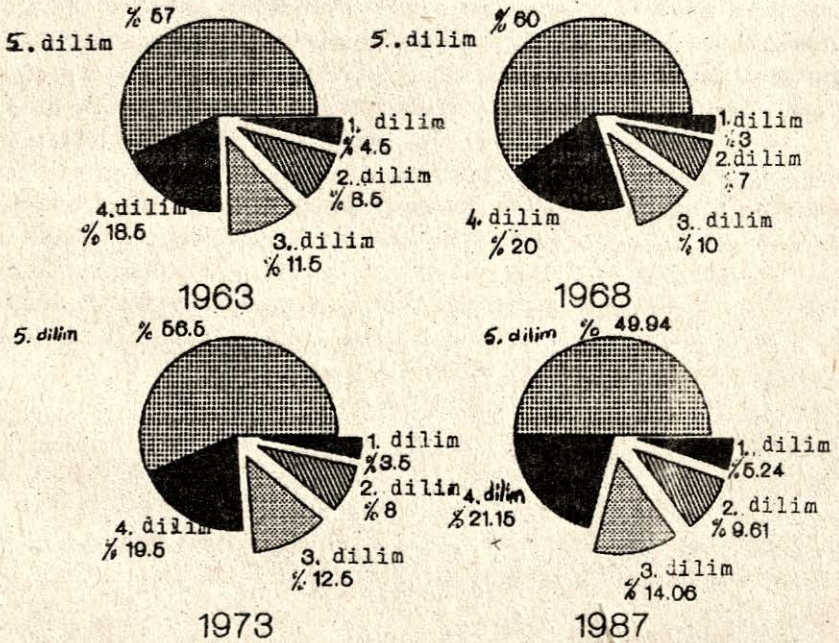
10 Yüzde 20'lik paylar, milli gelir pastası veya milli gelir böreğinin % 20'lik dilimleri olarak da adlandırılmaktadır.

11 Nüfus % 10'luk gruplara bölünerek bunların aldıkları paylar bulunduğu desillere ulaşılmış olur. Aynı mantıkla % 1'lik ve % 5'lik paylar da kullanılabilir. Bunlara da 1. santil ve 5. santil denir.

Tablo 2 incelendiğinde 1963 yılında nüfusun en düşük gelire sahip olan % 20'si, milli (toplam) gelirin % 4,5'ini, en yüksek gelire sahip % 20'si ise milli gelirin % 57'sini almıştır. Diğer bir deyişle, nüfusun en yüksek gelirli % 20'sini oluşturan kişilerin elde ettikleri gelirlerin milli gelir içindeki payı % 57 iken, geriye kalan % 80'i oluşturan nüfusun gelirlerinin toplam içindeki payı % 43 düzeyinde kalmıştır.

1968 yılında en düşük gelirli % 20 nüfusun milli gelirden aldığı pay % 3'e düşmüş, buna karşılık en yüksek gelirli nüfusun payı % 60'a yükselmiştir. Arada kalan % 20'lik dilimler de incelendiğinde 1963 yılından 1968 yılına geçildiğinde gelir dağılımındaki eşitsizlik artma eğilimi göstermiştir. 1973 yılında ise eşitsizlik 1968 yılına göre azalmış ve en düşük gelirli % 20 nüfusun payı % 3,5 iken, en yüksek gelirli % 20 nüfusun payı % 56,5 olarak gerçekleşmiştir. Nihai olarak 1987 yılında, 1963, 1968 ve 1973 yıllarına göre gelir dağılımındaki eşitsizlikte oldukça büyük bir azalma kaydedilmiş ve en düşük-gelirli % 20 nüfusun payı % 5,24'e yükselirken, en yüksek gelirli % 20 nüfusun payı ise % 49,94'e düşmüştür.

1963 yılından 1987 yılına kadar statik nitelikte olan dört kişisel gelir dağılımı çalışmalarının sonuçlarına göre, milli gelir pastasından alınan paylar, aşağıdaki Şekil 2'de dairesel grafiklerle gösterilmiştir.

Şekil: 2
Nüfus gruplarının milli gelir payları

Yüzde payları dikkate alınarak çizilen dairesel grafikler¹² incelendiğinde, en düşük gelire sahip % 20 nüfusun milli gelir pastasından aldığı dilimin en küçüğü 1968 yılında, en büyüğü ise 1987 yılında olmuştur. Buna paralel olarak en yüksek gelirli % 20 nüfusun milli gelir pastasından 1968 yılında aldığı dilim, 1987 yılındakinden daha büyüktür. Bu iki durum dikkate alınarak 1987 yılındaki gelir dağılımının, 1968 yılındakinden daha adil olduğu söylenebilir. En düşük % 20 ve en yüksek % 20'lik dilimler incelendiğinde, 1973 yılındaki gelir dağılımı 1968 yılındakine göre daha adil, 1963 yılındakine göre ise daha gayri-adildir. Aynı şekilde 1987 yılındaki durum incelendiğinde, dağılımın 1963, 1968 ve 1973 yıllarına göre daha adil olduğu söylenebilir.

2.2.3. Lorenz Eğrilerinin Görünümü

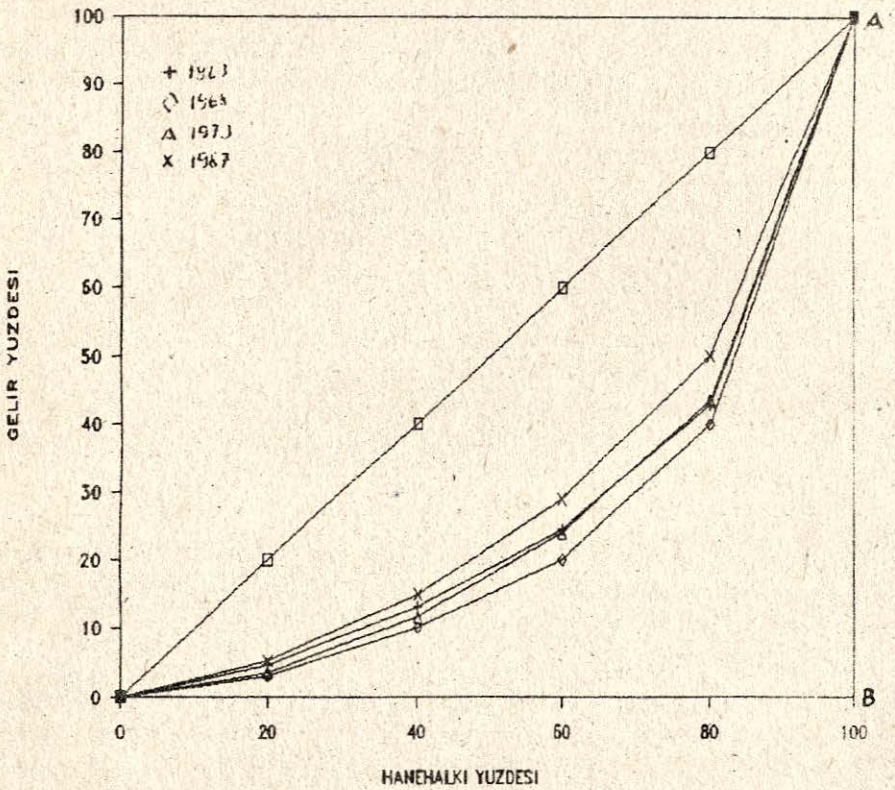
Toplam gelirin ne kadarını kaç kişinin aldığı belirlenmek istendiğinde Lorenz eğrisinden yararlanılır. Yatay eksen hanehalkı (nüfus) yüzdesini, dikey eksen milli (toplam) gelirden alınan gelir yüzdesini göstermek üzere, çizilen Lorenz eğrisinin eğimi, yoksulların bulunduğu bölge olan sol alt köşeden, zenginlerin bulunduğu bölge olan sağ üst köşeye doğru artış göstermektedir. Lorenz eğrisinde yer alan 45° lik doğru, mutlak eşitlik doğrusu olarak adlandırılır ve bu doğru üzerinde hareket edilmesi, nüfusun % 20'sinin gelirin % 20'sini; nüfusun % 40'ının, gelirin % 40'ını ... aldığı, diğer bir deyişle herkesin gelirinin aynı olduğu anlamına gelir. Mutlak eşitlikten uzaklaştıkça ve mutlak eşitlik ile Lorenz eğrisi arasındaki alan büyüdükçe gelir dağılımındaki eşitsizlik de büyümektedir.

Mutlak eşitlik doğrusu ütöpik (farazi) bir durumu yansıtmaktadır. Dünyadaki hiçbir ekonomide mutlak eşitlik sözkonusu olmamakla beraber, gelir dağılımının en adil olduğu belirtilen ülkelerde dahi mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasındaki alan oldukça büyük boyuttadır. Bu alan gelişmiş kapitalist ülkelerde ve sendikaların güçlü olduğu ülkelerde diğerlerine göre daha küçük olmaktadır.

Bu alanın büyüklüğüne bakıldığında ülkemizde yukarıda belirtilen dönemler dikkate alınarak, yüzde paylarına benzer sonuçları aşağıda Şekil 3'deki Lorenz eğrilerinde de görmek mümkündür¹³. Şekil 3 incelendiğinde Lorenz eğrisinin 45° lik mutlak eşitlik doğrusuna en yakın olduğu yılın 1987, en uzak olduğu yılın ise 1968 yılı olduğu görülebilir. Bu durum gelir dağılımının eşitlikten en uzak olduğu yılın 1968 ve en adil olduğu yılın ise 1987 yılı olduğu anlamına gelmektedir. Lorenz eğrileri dikkate alınarak elde edilen bulgular, % 20'lik paylar dikkate alınarak elde edilen bulgularla benzerlik göstermektedir.

12 Grafiklerbilgisayar yardımıyla çizilmiştir.

13 Şekil LOTUS 123 paket programının Graph menüsü ve Printgraph disketi yardımıyla çizilmiştir.

Şekil: 3
Lorenz Eğrileri

2.2.4. Gini Toplanma Oranı

Gini toplanma¹⁴ oranı Lorenz eğrisine bağlı olup, Lorenz eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında kalan alanın, mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan üçgenin alanına bölünmesi ile elde edilir¹⁵. Gini katsayısı olarak da adlandırılan Gini toplanma oranını tanımlamanın çeşitli yolları vardır¹⁶. Bunlardan en çok kullanılanı sürekli dağılımlar için,

14 Concentration kelimesinin karşılığı olan toplanma kavramı bazı yazarlar tarafından temerküz, yoğunlaşma, konsantrasyon veya kesafet olarak da kullanılmaktadır.

15 Gini toplanma oranı ile Lorenz eğrisi arasındaki ilişki için bkz. H.G. Peterson, "Effect of Growing Incomes on Classified Income Distribution, The Derived Lorenz Curves, and Gini Indices", *Econometrica*, January 1979, 47(1), s. 183-97.

16 M. Kendall ve A. Stuart, *The Advanced Theory of Statistics*, London: 1976, s. 52; ayrıca bkz. J.L. Gastwirth, *The Estimation on the Lorenz Curve and Gini Index*, *The Review of Economics and Statistics*, August 1972, 54(3), s. 306-15.

$$G = \int_{-\infty}^{\infty} \int_{-\infty}^{\infty} |Y_i - Y_j| f(Y_i) \cdot f(Y_j) dY_i dY_j / 2\bar{Y}$$

ve kesikli dağılımlarda ise,

$$G = [1/N^2 \sum_{j=1}^N \sum_{i=1}^N |Y_i - Y_j| f(Y_i) \cdot f(Y_j) dY_i dY_j] / 2\bar{Y}$$

formülüdür¹⁷. Burada

- Y_i ve Y_j ler = gelir düzeylerini,
 $f(Y_i)$ ve $f(Y_j)$ ler = bu gelir düzeylerinin frekanslarını,
 N = birim sayısını,
 \bar{Y} = gelirlerin aritmetik ortalamasını

göstermektedir.

Atkinson'a göre toplanma ölçülerinin en popüler olan Gini katsayısı iki şekilde yorumlanabilmektedir¹⁸. Birincisi, Şekil 3'de yer alan Lorenz eğrilerinin terimlerinde geometrik olarak gösterilebilir:

$$\text{Gini Katsayısı} = \frac{\text{Lorenz eğrisi ile köşegen arasındaki alan}}{\text{Köşegenin altındaki toplam alan}}$$

İkincisi, Gini katsayısının 0 ile 1 arasında değer aldığı ve oranın 1'e yaklaşması eşitsizliğin arttığını, 0'a yaklaşması ise azaldığını ifade etmesidir. Katsayının 0 olması halinde herkesin gelirinin aynı olduğu (Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusu ile çakışır), 1 olması halinde ise gelirlerin tek bir kişide toplandığı (Lorenz eğrisi OBA kırık doğrusu ile çakışır) anlamına gelir. Buna ek olarak Gini toplanma oranı 0,5 değerinden küçükse dağılım adil, 0,5 değerinden büyükse gayri adil olarak yorumlanır. Farklı gelir dağılımlarından birisi, diğerine göre daha iyi olsa da Gini katsayısının değeri 0,5'in üzerinde ise gerçekte bu dağılımın gayri adil olduğu söylenebilir¹⁹.

Türkiye'de kişisel gelir dağılımındaki eşitsizlikle ilgili nihai karara varmadan önce, Tablo 2'deki Gini toplanma oranlarına bakıldığında, gelir dağılımının

17 Bkz. B. Saracoğlu ve F. Çevik, Matematiksel İstatistik-Olasılık ve Önemli Dağılımlar, Ankara 1989, s. 506-16; Ayrıca bkz. Gelir Dağılımı 1987, Ek. 5.

18 A.B. Atkinson, The Economics of Inequality, Clarendon Press, Oxford, 1976, s. 45.

19 İki farklı gelir dağılımının Gini katsayıları 0,52 ve 0,56 ise 0,52 olan diğerine göre nisbi olarak daha iyidir. Ancak katsayının değeri 0,50'nin üzerinde olması nedeniyle dağılım gayri adil olmaktadır.

en adil yıldan en gayri adil yıla doğru sıralanışı 1987, 1973, 1963 ve 1968 şeklinde olmaktadır. Bu durumu dikkate alarak, Gini toplanma oranına göre, 1987 yılında gelir dağılımının adil, diğer üç yılda ise gayri adil olduğu söylenebilir.

3. SONUÇ

Fonksiyonel gelir dağılımına göre 1963 yılında tarımın payı % 41,19 iken, yıllar itibariyle sürekli düşüş göstererek 1986 yılına gelindiğinde bu oran % 18,09 gibi oldukça düşük düzeye inmiştir. Maaş ve ücretin payı 1963 yılında % 21,50 iken, bu oran 1977 yılına kadar artış göstermiş ve 1986 yılında % 17,70'e düşmüştür. Faiz, kira ve kâr payının 1963 yılındaki değeri % 37,31 iken, 1986 yılında bu oran % 64,21'e ulaşmıştır. 1963 yılında sadece tarımın payı faiz, kira ve kâr payından daha yüksek olup, 1986 yılında tarımın payı ile maaş ve ücretin payı olan % 35,79 değeri faiz, kira ve kâr payının (% 64,21) hemen hemen yarısı kadardır.

Yöntem, kapsam ve tanımlama farklılıklarının etkileri gözardı edilirse, yapılan kişisel gelir dağılımı araştırmalarına ve üç ölçüye göre de, gelir dağılımının en adil olduğu yıl 1987 yılı ve en gayri adil olduğu yıl ise 1968 yılıdır. 1963 yılı gelir dağılımının 1973 yılı gelir dağılımından, Lorenz eğrisi ve yüzde payları ölçülerine göre daha adil, Gini katsayısına göre ise gayri adil olduğu söylenebilir. Gelir dağılımının her üç tekniğe göre de en adil olduğu yılın 1987 yılı olması ve 1963, 1968 ve 1973 yılları gelir dağılımlarındaki değişmelerden çok daha büyük boyutta olması dikkat çekicidir. Bu 1987 yılı gelir dağılımının yöntem, kapsam veya uygulama hataları nedeniyle, güvenilir olmadığı şüphesini gündeme getirmektedir. DİE Başkanı Orhan Güvenen'in açıklamasında da verilerin güvenilir olmadığı belirtilmiştir. Bu dikkate alınması gereken son derece önemli bir durumdur. Yöntem, kapsam veya uygulamalarda etkinliğin sağlanması veya gelişmiş ülkelerde kullanılan gelir beyannamesine dayanan veriler gelir dağılımı için esas alınmalıdır. Ülkemizde bu yöntemin uygulanamamasının nedeni ise etkin gelir beyannamesi sisteminin olmamasından kaynaklanmaktadır.

KAYNAKLAR

- Atkinson, A.B.; *The Economics of Inequality*, Clarendon Press, Oxford, 1976.
- Bulutay, T., Timur S. ve Ersel, H.; *Türkiye'de Gelir Dağılımı-1968*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1971.
- Celasun, M.; "Income Distribution and Domestic Terms of Trade in Turkey, 1978-1983: Estimated Measures of Inequality and Poverty", *ODTÜ Geleşme Dergisi*, Şubat, 13(182), 1986.
- Derviş, K. ve Robinson, S.; *The Structure of Income Inequality in Turkey*, 1980.

- Gastwirth, J.L.; The Estimation on the Lorenz Curve and Gini Index, *The Review of Economics and Statistics*, August, 54(3), s. 306-15, 1972.
- Işığışık E.; *Gelir Eşitsizlik Ölçüleri ve Türkiye'de Gelir Dağılımı*, U.Ü. - SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 1989.
- Işığışık, E.; *Gelir Dağılımı Verilerinin Geçerliliği*, Milliyet Gazetesi, 22 Şubat 1991.
- Karaman, İ.; *Gelir Dağılımı ve Türkiye'de Yapılan Gelir Dağılımı Çalışmaları*, 1959-1986, DPT Yayınları, Yayın No: 2076, Ankara, 1987.
- Kendall, M. ve Stuart, A.; *The Advanced Theory of Statistics*, London, 1976.
- Özmucur, S.; "Türkiye'de Gelir Dağılımı 1963-1985", *İktisat Dergisi*, Mayıs, 258, 1986.
- Özmucur, S.; *Milli Gelirin Üç Aylık Dönemler İtibariyle Tahmini, Dolarla İfadesi ve Gelir Yolu İle Hesaplanması*, İTO Yayınları, Yayın No: 1987-1, 1987.
- Özötün, E.; "Gelir Dağılımı ve Ülkemizdeki Uygulamalar", *I.S.O. Dergisi*, Aralık (262), s. 20-25, 1987.
- Peterson, H.G.; "Effect of Grawing Incomes on Classified Income Distribution, The Derived Lorenz Curves and Gini Indices", *Econometrica*, January, 47(1), s. 183-97.
- Saracoğlu, B. ve Çevik, F.; *Matematiksel İstatistik-Olasılık ve Önemli Dağılımlar*, Ankara, 1989.
- Sarc, Ö.C.; *Dışarda ve Türkiye'de Gelir Dağılımı*, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul, 1970.
- Vahlen, V.; *Vahlens Kompendium der Wirtschaftstheorie und Wirtschaftspolitik*, München: Band 1, 1980.
- ; *Gelir Dağılımı 1973*, DPT Yayınları, Yayın No: 1495, Ankara, 1976.
- ; *1987 Gelir Dağılımı*, DİE Yayınları, Yayın No: 1441, Ankara, 1990.